

Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.gov.tr/ader>

ISSN 2651 – 5067

MUSTAFA KUTLU’NUN SIR İSİMLİ ÖYKÜSÜNÜN GÖSTERGEBİLİM YÖNTEMİ İLE İNCELENMESİ

THE INVESTIGATION OF MUSTAFA KUTLU'S SIR STORY BY THE SEMI-METHOD

Ali PULAT*

*Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, ali.pulat@usak.edu.tr

Muhammet Ali BULUT**

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

Referans: Pulat, A., Bulut, M.A. (2019). Mustafa Kutlu'nun Sır İsimli Öyküsünün Göstergebilim Yöntemi ile İncelenmesi. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 68-85.

Gönderilme Tarihi: 14.11.2019

Kabul Tarihi :27.12.2019

Özet: Yazınsal metinlerin çözümlenmesinde geçmişten günümüze farklı yöntemler kullanılmıştır. Her bir çözümlene yönteminin kendine has özellikleri vardır. Bazı çözümlene yöntemleri yazarı merkez alır, bazıları ise eser merkezlidir. Yazınsal metinlerin çözümlenmesinde uygulanan eser merkezli yöntemlerden biri de göstergebilimdir. Göstergebilim edebiyat çevrelerinde 1960'lardan sonra yaygınlaşmaya başlar. A.J. Greimas, Charles S. Peirce, F. De Saussure ve V. Propp göstergebilimin öncülerinden sayılır. Çalışmamızda A.J. Greimas'ın modeli kullanılmıştır. Göstergebilim, sadece edebiyatta değil, toplumbilim, ruhbilim gibi pek çok alanlarda da karşımıza çıkar. Göstergebilim, çözümlene yöntemi olarak metni esas alır, metin dışındaki unsurları çözümlenmeye dâhil etmez.

Bu çalışmada Mustafa Kutlu'nun Sır adlı öyküsünü göstergebilimsel yöntemi uygulayarak çözümlenmeye çalıştık. Öykü, göstergebilimsel yöntemle, yüzeysel yüzeyden başlayarak derin yüzeye doğru iki bölümde irdelenmiştir. Öykü, yüzeysel düzeyin ilk bölümü olan anlatı düzeyinde üç kesite ayrılmıştır. Her kesitin eyleyenleri/oyuncuları saptanarak, oyuncuların birbiriyle ilişkileri çözümlenip tablo şeklinde sunulmuştur. Yüzeysel düzeyin ikinci bölümü olan söylem düzeyinde oyuncuların betisel özellikleri ve izleksel rolleri incelenmiştir. Çözümlemenin ikinci ve son düzeyi olan derin yüzeyde, öykünün temelini oluşturan karşıtlıklar üzerinde durulmuştur. Derin yüzeyden elde edilen çıkarımlara göre, kendi yaşam ilkelerine bağlı olan insanların huzurlu bir yaşam sürdüğü, yaşam ilkelerinden her ne amaçla olursa olsun taviz verenlerin çatışma yaşayıp huzursuz oldukları görülmüştür. Ayrıca öyküde insanlara verilmek istenen görevin, kişinin yaşam tarzı, bilgisi ve kültürüyle denk olmasının vurgulandığı anlaşılmıştır. Aksi durumda ise çatışmaların yaşandığı gösterilmiştir. Öyküdeki çatışmalar göstergebilimsel dörtgenle de tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göstergebilim, öykü, Sır, Mustafa Kutlu

Abstract: Different criticism methods have been used in literary text analysis since past to present. Each analysis method has its own characteristic features. Some methods are based on the author and some are based on the work. One of the work-based methods in literary analysis methods is semiotics. The prevalence of semiotics in literacy communities had began after 60's. A.J. Greimas, Charles S. Peirce, F. De Saussure, and V. Propp are seen as the pioneering figures of semiotics. Semiotics is used not only in literacy but also in fields like sociology, and psychology. Semiotics studies text in the basis of work and it doesn't include factors other than work in the process. In this study we have tried to analyze Mustafa Kutlu's story 'Sır' in terms of semiotics. The story is evaluated semiotically in two parts beginning from surface construction to deep construction. The story is categorized into in three sections in narration level which is the first level of the surface construction. The actants of every section are defined, and relations between them are charted. In discourse level which is the second section of surface construction, descriptive futures and thematic roles of actants are evaluated. In deep construction which is these cond level of the semiotic analysis, contrasts in the foundation of the story are emphasized. In the light of inferences drawn from deep construction analysis, it is possible to see that people living through the way of their life principles have a tranquil life but people who are making compromises about their life principles, face conflicts and become un-tranquil. Also, it is emphasized in the story that the duties which are assigned to people have to be equivalent with their life style and knowledge, and their cultural assets. Otherwise, conflicts will occur. The conflicts in the story are established with semiotic square.

Keywords: Semiotic, story, Sır, Mustafa Kutlu

1. Giriş

Yazınsal metinler, yazarla okur arasında kurulan bir iletişimdir. Yazar tarafından oluşturulan metnin (iletinin) okur tarafından doğru anlaşılabilmesi için metin

çözümleme yöntemleri kullanılır. Berna Moran'a göre yazınsal metinlere yönelik eleştiriler dış dünyaya, sanatçıya, okura ve esere olmak üzere dört bölümde (Moran, 2014:10) incelenir. Göstergebilim esere dönük bir eleştiri kuramıdır. Mehmet Rifat, dilimizde özellikle dilbilim (Fransızca linguistique) sözcüğü örnek alınarak üretilmiş olan göstergebilimi (Fransızca semiotique ya da semiologie) terimi ile ilk bakışta göstergeleri inceleyen bilim dalı ya da göstergelerin bilimsel incelenmesi (Rifat, 2014:11) olarak tanımlamıştır. Göstergebilim, sosyoloji, dilbilim, çeviribilim gibi pek çok alanda da kullanılmaktadır.

Metin çözümlenmelerinin belli kriterlere göre yapılması hususunda çeşitli görüşler vardır. Metin çözümlemesi kuramsal bir temele dayandırılarak bilişsel ve kılışsal bir etkinlik (Öztokat, 2005:11) kabul edilmiş çözümlemenin belli kriterlere göre yapılması vurgulanmıştır. Göstergebilim yöntemiyle, metin çözümlenmesi yapılırken "metin" esas alınır. Metnin esas alınması konusunda Ali İhsan Kolcu, edebiyat alanında göstergebilim ile bir metnin anlaşılmaya ve onun objeleştirerek ifade edilenin kavranılmasına çalışıldığını (Kolcu, 2015:273) söyler. Çözümlemede metnin yazarı, yazarın hayatı, dünya görüşü, metnin oluşturulduğu dönem, dönem özellikleri gibi hususlar değerlendirme dışı bırakılır. Çözümlemenin sadece metnin esas alınmasıyla ilgili olarak "cloture" metaforu kullanılır. "Cloture"ün sözlük anlamı, dindar insanların, içinde kapalı olarak yaşadıkları bir manastırın surları anlamındadır. Bu kavram, metni kapalı bir alan olarak kabul etmek ve dışarıdan bir bilginin çözümlenmeye karışmasını istememek (Uçan, 2016:108) terim anlamını içerir.

A.J. Greimas, göstergebilimi kuramsal olarak düzenleyen önemli bir isimdir. Greimas "anlamlama" kavramı üzerinde durur. Anlamlama, farklılıkları algılamakla olur. Greimas bunu şu şekilde tanımlar: "Dünyanın, evrenin, insanın ve nesnelere bizim için bir biçimi olabilmesi için "farklılıklar"ı algılamak gerekir. Farklılıkları algılamak ise aynı anda mevcut iki nesne-terimi kavramaktır; bu terimler arasındaki ilişkiyi kavramak ve bunları birbirine bağlamaktır (Uçan, 2016:106-107). Göstergebilim, metinleri "anlamlama" yani çözümlenmek için kendine has bir yöntem kullanır. Bu yöntem A.J. Greimas'a göre, bir söylem temelden yüzeye doğru gelen üç ana katmanda gerçekleşir ve anlam söylemin değişik öğelerinin eklenmesiyle, derin yapıardan başlayıp yüzey yapılarla birleşerek oluşur (Kıran, 2011:183). Göstergebilimsel çözümlemede metin yüzeysel düzey ve derin yüzey olarak iki bölümde incelenir. Yüzeysel yüzey de kendi arasında "anlatı" ve "söylem" düzeyi olmak üzere ikiye ayrılır. Anlatı düzeyinde seçilen metin öncelikle kesitlere ayrılır. Ardından kesitlerdeki eyleyen işlevini yürüten oyuncular belirlenir. A.J. Greimas eyleyenleri altıya ayırmıştır. Gönderen, gönderilen, özne, nesne, yardım eden ve engelleyendir. Biz de incelememizde Greimas modelini kullandık. Yüzeysel düzeyin ikinci bölümü olan söylem düzeyinde anlatı düzeyinde belirlenen eyleyenlerin betisel ve izleksel rolleri incelenir. Göstergebilimsel çözümlemede ikinci ve son düzey ise derin yüzeydir. Son aşamada ise söylem ve anlatı aşamasının incelenmesi sonucunda metindeki anlam evrelerinin temellendiği soyut ve mantıksal açıdan en derin düzeydeki yapıların ortaya konulması (Sığircı, 2017:67) amaçlanır.

Bu çalışmada göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile Mustafa Kutlu'nun Sır adlı öyküsü incelenmiştir. Öykü iki düzeyde ele alınmıştır. Yüzeysel düzeyin anlatı düzeyinde, öykü üç kesite bölünmüş, her bölümde eyleyen görevini yürüten oyuncular belirlenmiş; kesitteki rolü tanıtılmış ve sonra tablolar şeklinde sunulmuştur. Yüzeysel düzeyin söylem bölümünde, eyleyen rolünü yürüten oyuncuların betisel ve izleksel rolleri üzerinde durulmuştur. Göstergebilimsel çözümlemenin ikinci düzeyi olan derin yüzeyde, öykünün derin anlam yapısı belirlenmeye çalışılmıştır. Öykü kahramanını huzursuzluğa sevk eden durumlar açıklanmış ve öykü kahramanının çatışması göstergebilimsel dörtgenle gösterilmiştir.

Çalışmada Kullanılan Semboller Listesi

- ∨: Ayrışım durumu (Öznenin nesneyle birlikte olmasını ifade eder.)
^: Bağlaşım durumu (Öznenin nesneden ayrı olduğunu ifade eder.)
E: Edim (Öznenin kazanımını ifade eder.)
^ε: Geçişli dönüşüm (Öznenin eylemsel rolü başkası tarafından icra edildiğini ifade eder.)
^d: Dönüşlü dönüşüm (Öznenin eylemsel rolü kendisi tarafından icra edildiğini ifade eder.)
=>: İlişki Durumu
Ö: Özne (Anlatıdaki Kahraman)
N: Nesne (Anlatıdaki öznenin ulaşmak istediği hedefi ifade eder.)

Sır Adlı Öykünün Göstergebilimsel Açısından Çözümleme Çalışması

Yazınsal metinler göstergebilim metoduyla incelendiğinde çözümlenecek metinler yüzeysel yüzey ve derin yüzey olmak üzere iki bölümde incelenir. Genel olarak, göstergebilimsel çözümlemede ilk düzey olan anlatı düzeyinden; ikinci olarak söylem düzeyinden ve son olarak da anlamsal-mantıksal düzeyden söz edilir. Anlatı ve söylem düzeyi yüzeysel düzeyde yer alırken, anlamsal-mantıksal düzey derin yüzeyde yer alır (Uçan, 2016:111). Yüzeysel yüzeyin ilk bölümü olan anlatı düzeyinde, anlatı kesitlere ayrılır ve anlatının eyleyenleri ortaya çıkarılır. Yüzeysel düzeyin ikinci bölümü olan söylem düzeyinde, oyuncuların betisel ve izleksel rolleri incelenir. Derin yüzeyde, anlatı ve söylem düzeyinde kurulan ilişkilerin nedenleri sorgulanır. Derin yüzeyde soyut ilişkiler görülür. Derin yüze karşıtlıklar/zıtlıklar üzerine kuruludur. Buradaki zıtlıklar göstergebilimsel dörtgenle görselleştirilir.

1. Öykünün Yüzeysel Düzeyi

1.1. Anlatı Düzeyi

1.1.1 Anlatının Genel Düzenlenişi

Mustafa Kutlu'nun Sır öyküsünde başkasından yardım almadan kendi emeğiyle geçinmek isteyen bir kişinin hikâyesi anlatılır. Öyküde kişinin adı belirtilmez. Öykü kahramanı köyde yaşamakta ve rençberlikle geçimini sağlamaktadır. Kahraman,

kimseye muhtaç olmadan kendi imkânlarıyla geçinmeye çalışmakta ve hayatından memnun huzur içindedir. Öykü kişisi, öyküde adı belirtilmeyen bir tekkeye mensuptur. Bağlı bulunduğu tekkenin şeyhi, post makamını öykü kişisine teslim etmek ister. Kişi ise kendisini yeterli görmediği için bu makama geçmek istemez fakat Efendi'nin ısrarını kıramayarak görevi kabul etmek zorunda kalır. Öykü kişinin bu makama gelmesi ile birlikte yaşam standartları da değişmeye başlar. Çünkü tekkeye çok fazla zaman ayırdığı için rençberlikle uğraşamamaktadır. Bunun sonucu, geçimini ihvanlardan gelen yardımlarla sağlamak zorunda kalmıştır. Bu durum kahramanın kendisini sorgulamasına sebep olur ayrıca öykü kişinin post makamındayken tekkede şahit olduğu israf, yalan, riya gibi durumlar onu çok rahatsız eder. Öykü kişisi, böyle bir yaşamı değerleriyle bağdaştırmaz bu sebeple tekke ve post makamından ayrılmaya karar verir. Bir gece kimseye haber vermeden tekkeyi ve postu terk ederek "sır" olur.

Özne, öykünün başlangıcında nesnesiyle birlikte, bir bağlaşımlı durumdur. (Ö^N) Özne, öykünün sonunda ise nesnesinden ayrılır ve bir ayrışım durumuyla öykü sona erer. (Ö^N)

1.1.2 Öykünün Kesitleri

Anlatılardaki anlam yapılarını göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle ortaya koymak için yapılacak ilk işlem anlatının kesitlere ayrılmasıdır. "Kesitleme, anlatıyı ya da metni, anlam kavşaklarına, bir başka deyişle okuma birliklerine ayırmak demektir"(Rifat, 2014:119). Mustafa Kutlu'nun Sır adlı öyküsü 3 kesite ayrılarak incelenecektir.

Birinci Kesit

"Gecenin bir vaktinde kapı çalındı, gidip açtım. Karşımda efendim duruyordu. Yüzünün nurundan etrafa aydınlık saçılıyordu. İşin ince tarafına bak ki, o gece de bizim yamuk taralinin suyu vardı. Saat biri çeyrek geçe. Su ateş pahası. Tarlaya pancar ekmişiz. Lüksü yaktırdım; bizim küçük oğlan yanımda, omuzda bel, elde kürek, vaktinden önce yola düştük. Suyu Hanaltı'ndan kaldırıp tarlaya vuracağız. Pancarın dibi taş olmuş sanki. O yıl da bir sıcak var ağa, bir sıcak. Neyse... suyu indirdik Allah'ıma şükür. Bir o yana seğırt, bir bu yana. Oğlan daha ufak; eli kürek tutacak gibi değil, sade ışığı dolaştırıyor, boyu barabar çamura belendim, ter tırnağımdan çıkıyor. Ağa saat iki oldu olmadı biz işi kolayladık, daha bir çeyrek hakkımız var.... Var ya... Baktım su azaldı... Şeytandır insanın kanında gezer derler ya, öfke kabarmaya başladı bende. Bizden sonra sırası Efe Kadir'in; Hanaltı'nda fasulye tarlası var... ne yapar eder, bir çeyrek, on Dakka çalar suyu... Yahu bu insanoğlu niye böyledir... Şimdi gitsem dalaşacak olsun, altı üstü bir çeyrek su... Bir çeyrek su ama mevsim o mevsim ki bir çeyrek suya millet birbirini kurşunlayacak vaziyete gelmiş... Oğlanı tarlanın alt başına yolladım, velâ havle velâ kuvvete deyip ben de çöktüm karaağacın dibine. Zaten dizimde fer tükenmiş. Tabakayı çıkarıp bir tütün sardım. Oğlan aşağıdan bağırdı... Su kavuştu, tamamdır dedi... Ferahlayıp, cıgarayı fosurdattım... Efe Kadir efeliği ile kalsın... Biz pancarı kurtardık. Cenab-ı Hak böyle bir saat su daha nasip etse bu yılki mahsulü topladık say. Sırtüstü uzandım, yıldızları seyrettim biraz. Vücudumun her bir yerinden başka ses geliyor. Ne de olsa yaş kemale erdi, bir tarla su yordu bizi... Yorsun... Oğlan lüks lambasını

sallaya sallaya geldi, fıkaranın gözünden uyku akıyor ki, düştü, düşecek... Döndük eve..." İşte böyle. Efendimi kapı önünde görünce. İlk eğilip ayaklarımı bakıvermişim... insanız ya... Daha çamuru üstünde... Kulaklarıma kadar kızarmışım... Mübarek gülümseyip sırtımı sıvazladı... "Aldırma" dedi. "Rençberlik olacak o kadar..." Geçti içeri, oturdu. Yanında ihvanın ileri gelenlerinden iki kişi daha var. Patırtıya vermeden ev uşaklarını uyandırdım. Bir o yana çalındım, bir bu yana çırpındım... Hele ki üstümü başımı temizleyip giyindim... Medet hey büyük Allah'ım... Yüreğim yerinden çıkacak sanki. Evde sıçan düşse başı yarılacak. Bir testi ekşi ayran, bir kucak kuru ekmekten gayri bir şey yok. Of ki, of... Ben böyle bir içeri, bir dışarı girip çıkarken Efendim o mülayim sesi ile durdurdu beni... "Telaş etme" dedi, "kalıcı değiliz..." Efendimin gelişinde mutlak bir hikmet vardır. İçim içime sığmıyor, odanın ayak ucunda el bağlayıp bekledim. Ayranlar içildi... Efendim yanındaki ihvan ile şöyle belli belirsiz bakışveriş. Bunlar o dem dışarı çıkmak dilediler, kapıyı açıp feneri tuttum. Ayvandaki tahta sedire oturttum... Yıldızlar içinde bir gece. Biri eğilip kulağıma "Efendi hazretleri seninle mahrem görüşecek." diye müjdeli bir lisan ile fısıladı. Bende zaten takat yok. Fer kalmamış, iyice dizlerimin bağı çözüldü. Yeniden içeri girip el bağlayıp bekledim. Dedikleri oldu gerçek. Efendim benimle mahrem görüştü. Aramızda neler geçti? Söz nerde başladı, nerde bitti? Sözdün sonra hangi makama, hangi mekâna geçildi? Hal ehline malumdur. Efendim yeniden ayvanda bekleyen ihvanları içeri aldı. O gece sabah ezanının önü sıra, "Benden sonra posta işte şu gördüğümüz zat oturmuştur. Ferman..." deyip kesti. Ben her ne kadar yüzümü yerlere sürüp, gözlerimden kanlı yaşlar akıtıp "Kurbanın olayım Efendim, bu fakire kıymayın, bu bir ağır hizmettir beni bağışlayın. N'olur... ben bir fıkaraya köylüyüm. Ne ilmim var, ne hikmetim... İki sözü bir araya getirmeye gücüm yetmez... Beni bundan azad edin... Bana gelinceye kadar ihvan içinde nice yiğitler, nice âlim zatlar, ağırlığınca altın eden üstadlar vardır... Yapmayın, elinize eteğinize düştüm." Diyerek feryat ettimse de Efendim "Şahit olun ve usulünce biat edin" diye o iki hatırısayılır ihvanı sıkı tembihledi. Gözlerimden akan yaşlar odanın toprak zeminini ıslatmış çamur etmişti. O günkü sabah namazını Efendim lütuf buyurup beni imamete geçirerek oracıkta, alnım gözyaşımından ıslanmış toprağın çamuruna bulanarak eda ettik. Ziyade kalmadılar... Evimi, ocağımı gül kokusuna bulayıp çıktılar. Mübarek, çıkarken iki omzumu tutup kuvvetle sıktı. Yüzünde bir tebessüm belirdi... "Bize âlem-i mânada böyle göründü... Emaneti sana tevdi ettik... Bir emr-i hak vuku bulursa, fitne zuhur ederse zinhar tasa etmeyisin, her daim birlikte bulunduğumuzu gönülden çıkarmayasın, himmet dileyene usulünce himmet edesin." deyip, peşinde ışıklı bir iz bırakarak süzülüp gitti... buyurduğu gibi de oldu. Haftasına varmadan gül yüzüne solgunluk erişip yatağa düştü. Veda diyeceklerine deyip bu fâniden bekâ âlemine göçtü"(Kutlu, 2019:7-11).

Birinci Kesitin Çözümlemesi: Kendi Emeğiyle Geçinen Huzurlu Bir İnsan

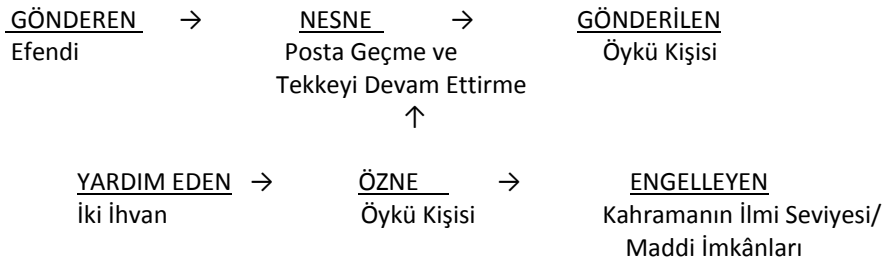
Öykünün birinci kesiti durum cümlesiyle başlıyor. "Gecenin bir vaktinde kapı çalındı, gidip açtım"(Kutlu, 2019:7). Öykü kişisi kapıyı açtığı anda karşısında çok değer verdiği "Efendisini" (bağlı olduğu tekkenin en üst makamında bulunan kişi) görür ama onunla ilgilenemez, tarlaya gidip pancarını sulaması gerekmektedir, aksi takdirde maddi kayba uğrayacaktır. Derhal yola koyulur, işini halledip eve döner. Eve döndüğünde Efendisi hâlâ kapıda onu beklemektedir. Çünkü, Efendisi ona bir görev vermek için gelmiştir.

Öykünün kişisi verilecek görevi öğrenince almak istememekte, ilmî seviyesini yetersiz görmektedir. Efendi bu durumu bilmesine rağmen posta oturma görevini öykü kişisine verir.

Birinci kesitin başlarında, öykü kişisi, hayatından memnundur, hayatında bir değişiklik istemez. Özne bu kesitte “olmak” kipliği içindedir. Öykü kişisi için hayat şartları zor olsa da o bundan memnundur ve bir değişiklik istemez. “Göstergebilimsel bir analizde kiplikten, sözcelerin gerçekleştirildiği söylemsel yapıların düzeylerini anlıyoruz. Bir anlatının başında, anlatıdaki özne, durumunda bir değişikliği istemeyebilir: bu durumda özne “**olmak**” kipliği içinde yer alır”(Uçan, 2016:115). Birinci kesitin sonlarına doğru değişim başlar. “*Edim aşamasında da özne bir eylemde bulunur, “yapar”*: Bu durumda özne “*yapmak*” kipliği içinde yer alır; mecbur olur, yapabilir. Greimas, sözlüğünde altı ana “kiplik”ten söz eder: *Mecbur olmak, istemek, gücü yetmek, bilmek, yapmak ve olmak*”(Uçan, 2016:115). Öyküde Efendi şeklinde adlandırılan kişi, gönderen rolünü üstlenerek öykü kişisine posta oturma görevi verir. Özne de verilen bu görevi yerine getirmek zorunda kalır. Özne böylece kesitin sonlarına doğru “**mecbur olmak**” kipliğine geçiş yapar.

Göstergebilimde eyleyenlerin sayısı altıdır. Greimas ve Courtes’e göre eyleyen, bir eylem yapan veya bir eyleme mâruz kalan kişidir. A.J. Greimas, bize bir eyleyenler şeması, başka bir deyişle, anlatıya aktif olarak katılanlardan oluşan bir şema sunar. Bu şema, **Gönderici, Alıcı, Nesne, Özne, Yardım Edici, Engelleyci**’lerden oluşmaktadır (Uçan, 2016:118). Göstergebilimdeki eyleyenleri Sır adlı öyküye uyguladığımızda şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Öykünün birinci kesitinde gönderen işlevini Efendi; gönderilen ve özne işlevini, öykünün kişisi; yardım edici işlevini iki ihvan; engelleyici işlevini; öykü kahramanının ilmi seviyesi temsil etmektedir. Nesne ise posta geçme ve tekkeyi devam ettirme görevidir.

Birinci kesitin eyleyenler şeması şu şekildedir:

Birinci kesitte anlatı izlencesinin, birinci evresi olan “eyletim evresi” başlar. “Eyletici bir özne, metindeki muhtemel özneyi eyletir (manipüle eder); ondan bir eylemi yapmasını ister veya emreder”(Uçan, 2016:115). Sır adlı öykünün birinci kesitinde de gönderen ile özne sözleşme ekseninde yer alır. Gönderen, öznenen vereceği görevi yapmasını ister, onu mecbur kılar.

Özne bu kesitte birinci edimini kazanır.

Özne bu kesitte nesnesi ile beraber olup bir bağlaşım durumu vardır. Bu bağlaşım durumu göstergebilimsel olarak şu formülle gösterilir: (Ö^N)

Öykünün birinci kesitindeki dönüşüm, geçişli bir dönüşümdür. “Eğer durum öznesi ile icra edici öznenin eylemsel rolleri aynı oyuncu(aktör) tarafından oynanıyorsa, bu dönüşüm, dönüşlü bir dönüşümdür; farklı oyuncular tarafından oynanıyorsa bu, geçişli bir dönüşümdür”(Uçan, 2016:139).

Bu dönüşümü aşağıdaki gibi sembolize edebiliriz:

E^B: (Ö^N) => (Ö^N)

İkinci Kesit

“Ağa o yıllarda rençberlik adam gücüne bağlı idi ve köylünün oğlu uşağı bu babda fazla olmak âdet idi. Gerçi bizim bağımız, bahçemiz, tarlamız, tumbumuz fazla sayılmazdı ama Kadir Mevlâm çoluk çocuğumuzu fazla vermişti. Efendim gibi mücerret bekâr olmadığımızdan biz hanemizi bekler olup, rençberliğe devam ile bir de tekke hizmetini üzerimize aldık ya; gelenin gidenin hesabı tutulmaz oldu. Memleketin dört bucağından ihvan, “Medet yâ pir” deyip yollara düşüyor bin bir meşakkat ile bizim bu ücra, ücra olduğu kadar fukara köyümüze ulaşır, eh bir iki gün yorgunluk çıkarıp, himmet ricasında bulunuyor. Elbet bulunacak... Usul, erkân böyle... Lakin yer darlığından bizar olmuşuz. Baktık olacak gibi değil, yani bu işlere ayırdığımız, sohbeti zikri tamam ettiğimiz ön odayı genişletelim, yanına bir de misafirhane ekleyelim diye ihvan ile müşavere kılıp gayrete geldik.

Nagehan ol şara vardım

Ol şarı yapılır gördüm

Ben dahi bile yapıldım

Taş u toprak arasında

Buyurmuş Hacı bayram velî... Bu kavil üzerine uzak dağ köylerinden yüzleri güneş çalığı dağ gibi ihvan duyup gelerek ve ova köylerinden dahi nice insanlar gelerek, bizimle birlik sırtı ile taş taşıyıp ayağı ile çamur çiğneyerek işe koyuldu. Hanemizin kıyıcığına bir mütevazı tekke ile misafirhane inşa ettik. Rabbim utandırmadı. Bu vesile ile gelenin gidenin hizmetini görür olduk; elin yüzün yuyup, karnın doyurur olduk, kul eksiksiz olmaz deyip ne gücümüz var ise ortaya döküp, yerleri hasır ile döşedik, Efendimizin himmeti ile bu işler tamam olup biz dahî zikrullahı devama devam ettik... Gitti bir zaman... Gider iken. Yani köylük yer işte... Yediğimiz bulgur aşu, içtiğimiz ekşi ayran. Ama dünya metadır, helalinden olsun ve temiz olsun, sünnete uygun olsun da nasıl olursa olsun diye biz hizmeti ve ikramı bu ölçüde ve aklımızın erdiği, fikrimizin yettiği gibi israftan ve gösteriştan uzak tutup ilerletirken... Elde adam çoktur ve kimisi dost iken kimi düşmandır. Dost görünen düşmanlar dahi vardır. Ve baştan denilmiş ki insanoğlunda türlü türlü haller olur, meğer biz bu yanda uğraşa duralım diğer yanlarda fitne bin başından birkaçını çıkarmış sağa sola sataşır imiş. Güya ki, bizim tekkemize

uzaklardan giyinip kuşanıp ve keselerine hayli akça koyup ve Mercedes denilen arabaları ile gece gündüz demeyip sürüp gelen ve geldiğinde ne ise de ayrılıp gittiğinde yüzünü asıp: “Perişanlık diz boyudur... Hizmetler yerli yerince değildir... Tekkede yatanlar tahtakurusundan bizar olmakta, yenilen aş aş olmaktan çıkmaktadır ve sohbeta lezzet, zikrullahta bereket kalmamıştır ve daha neler nelerdir...” diye dünya ahvaline ve masivaya dair ne kadar kıyl u kal var ise eder olmuşlar... İhvanın ileri gelenlerini yer yer cem edip fitneyi büyütüp, tekkeyi şehir yerlerinden birine nakl ile bizi dahi oraya kaldırmaya kavlı karar etmişler. Budur... Güya ki Efendim bize emaneti devretmemiş imiş de, o gece bizi şöyle bir yoklamaya gelmiş imiş. Yoksa makama layık ihvanlar sıraya konulsa bize gelinceye kadar ne münasip kimseler var imiş, ne ilmi-hüneri deryalar gibi sözü sohbeti dinlenir namzetler var imiş... Hatta bunlardan bir takımı daha Efendimizin sağlığında gözü içine bakar durur, etrafında pervane olur ve geceleri rüyalarında kendilerini posta oturur görürlermiş. Bizim hilafeti aldığımız duyulduğunda bunları da bir şaşkınlık almış ki... Bir türlü inanmamışlar. Ve o gece Efendimle birlikte yanımızdan olan o iki hatırlı ihvana yemin üstüne yemin ettirmekten de geri durmamışlar. Bu iş bir takım nasipsizlerin gönlüne o kadar giran gelmiş ki, bizi ziyarete gelmekte epeyce ayak sürter olmuşlar... Sözü uzatmayalım hiçbir vakit yararı yoktur ve olup biteni bir bir ortaya dökmenin de zararı çoktur. Şehirli ihvanın dediği baskın çıktı ve araya nice hatırlı adamlar girdi. Bizim posta oturmuş olduktan kelli hâlâ çift ve çubuk, mal ile davar peşinde koşmamız; bel belleyip ağaç budamamız, iki buçuk tarlayı ekip biçmemiz göze tahta kıymığı gibi batar oldu. Hele ki kimseden bir kaşık yağ, bir tutam ot, bir kuruş akçe hediyedir diye kabul etmememiz dillere destan oldu. Tekkemin adı fukaraya çıktı. Dahası onca yolu tepip gelen, kuru ekmeğimiz ile ekşi ayranımıza razı olup, hasır üstünde yatan ihvanımız, oturup bir iki gece dahi sohbetimizden istifade edemez olmuşlar, küskünlük elvermiş... Düşündüm... Hakları da var... Gün boyu yazıda, yabandayız. Dönüp geldiğimizde tekkede bizi bekleyen misafirler sabırsızlık etmedeler. Sorup anlayacakları, danışıp görülecekleri meseleleri var. Hiçbiri olmasa dahi sırf yüzümüze bakıp feyz almak isteyenler var. Eh... Encamı insan değil miyiz?... Yorgunluk işte... Sabahınan er kalkıp işe güce koşmak var. Gecenin yarısına doğru gözlerim kapanmaya, sesim soluğum kesilmeye, dillerim dolaşmaya başlıyor. Bir uyku bastırıyor ki sormayın... Bizim gibi kendini geçindirmekten aciz olanların koca bir dergâhı çekip çevirmeye güçleri yeter mi? Üstelik ben de söz kıt. Cenab-ı Hak’tan ne miktar nasip olmuş ise, büyüklerimizden, Efendimizin sohbetinden ne kadar kapmış isek onları ihvana nakleder olmuşum. Esasen edeb ve erkân için yüzünü hakka döndürmek için, masivayı kalpten atmak için fazla söze ne hacet olmadığın ehl-i hâl olanlar bilir ve bizden ihvana geçecek olan himmetin kıymetini kalp gözü açık olan anlar ama... Dedik ya, elde adam yok. Tanıdık var, tanımadık var... Eskisi vari yenisi var... Kalkıp bizi görmeye gelenler var... Esnafı var, tüccarı var. Memuru, siyasetçisi, hatta zabitan takımından olan bile var. Beni aldı bir tasa... Uykuyu-durağı, işi-gücü unuttur oldum. Gece-gündüz Efendimden bir himmet beklemedeyim. Bu şehir yerlerine nakil işi kalbime yakın gelmiyor bir türlü. Biz bu hal ile kendi kendimizle cebelleşip duralım; ihvanın ileri gelenleri kavlı karar etmişler, şehir yerlerinde bir arsa temin ile tekkenin inşaatını başlatmışlar bile... Neden sonra haber bize de ulaştı. Tasa bir idi, oldu bin. Mazeret çok, kumpas tamam. Güya ki bu inşaat işi zaten fuzuli bir dünya işiymiş ve beni dahi bu fuzuli iş ile meşgul etmek istememişler. Böylece

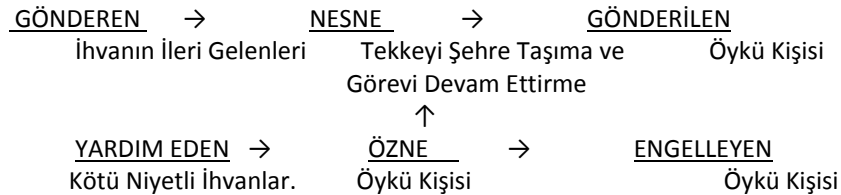
başımızın üzerinde dönüp dolaşan fitne bir gün omzumuza gelip konar oldu. Bir gecelik izin istedim... Yaradana sığınıp, Hz. Peygamber'den şefaât dileyip, şeyhimin himmetini bekledim. O gece, "İmtihandır, kabul etsin." diye fütuhât oldu. Sabaha kalbim sükûn içinde uyandım. Cenab-ı Hakk'a şükürler ettim. Eve, ocağa, taşa, toprağa gözlerimde yaş –hani vatandan ayrılıyorz ya- bakar oldum bir zaman. Encamı emre ittiba edip "Peki" dedim. Bu karar üzerine ihvanın ileri gelenleri ve akçesi çok olanları – her ne kadar muhalefet ettim ise de- köyümüze görülmedik ve tekkemizde bilinmedik, hâsılı yakışmayacak israf ile bir ziyafet tertip ettiler. Keyfim kaçtı. Bir tek lokmacık alayım da ziyafettir diye toplananlar meraklanmasın ve dahi incinmesin diye ağzıma aldığım lokma boğamıza takıldı kaldı. Hal ehline malumdur, hayret edilmeye... İki buçuk tarla ile bağı, bahçeyi, köyün taşını toprağını, kurdunu, kuşunu son bir kez ziyaret edip hepsinden helallik diledim. Şurası malum oldu ki anadan atadan bize yadigâr kalan tarik, bundan geri değişmektedir ve bir daha aynı ahval geri dönüp bize nasip olmayacaktır; köyün ihvanından birine, aynı minval üzerine tekkeyi muhafaza etmesi için hilafet verip baba ocağından çıktık"(Kutlu, 2019:11-17).

İkinci Kesitin Çözümlemesi: Öznenin Fedakârlığı

İkinci kesit, gönderenle özne arasındaki çatışmaya sahne olur. Özne, birinci kesitte yaptığı sözleşmeye sadık kalmak için çaba harcar. Bu süreçte bazı ihvan, öznenin Efendi'si ile yaptığı sözleşmeyi bozup posta kendilerinden birini geçirtmek için fırsat kollar. Öznenin maddi imkânları tekke hizmetlerini sürdürmek için yeterli olmadığı gibi ilmî seviyesi de tekkeye gelen her meslekten ihvanın sorularını cevaplayacak düzeyde değildir. Bunu fırsat olarak gören ihvan, özneyi postluk görevinden uzaklaştırmak için, tekkeyi şehir merkezine taşımak ister. Özne de sözleşmeyi bozmamak için istememesine rağmen huzurlu olarak yaşadığı köyden ayrılıp şehir merkezine taşınır.

Eyleyenler şeması şöyledir: Gönderen işlevini ihvanın ileri gelenleri; özne, gönderilen ve engelleyen işlevini, öykü kahramanı; yardım eden işlevini, kötü niyetli ihvanlar üstlenir. Nesne ise tekkenin şehre taşınması ve şehirde şeyhlik görevini devam ettirmektir.

İkinci kesitin eyleyenler şeması şu şekildedir:

İkinci kesitte özne nesnesi ile beraberdir. Bağlaşım durumu vardır. Bu bağlaşım durumu göstergibilimsel olarak (Ö^N) formülüyle gösterilir. Özne, nesnesi ile bağlaşımı devam ettirmek için fedakârlık edip, yıllarca yaşadığı köyünden ayrılmıştır. Özne, bu kesitte edimini kazanır.

İkinci kesitte anlatı izlencesinin ikinci ve üçüncü evresi olan edinç ve edim evresi başlar. Edinç, edimin gerçekleşmesi için gerekli olan şartlar olarak (Uçan, 2016:115) tanımlanır. İkinci kesitte öykü kahramanına edinç olarak şehirde bir ev ve tekke binası verilir. Özne, bu kesitte “yapabilmek” kipliği içinde yer alır. Özne, edinçler sayesinde edimini kazanır.

Anlatının bu kesitinde dönüşüm, geçişli bir dönüşümdür. Bu dönüşümü aşağıdaki şekilde sembolize edebiliriz:

$$E^g : (\ddot{O}^{\wedge}N) \Rightarrow (\ddot{O}^{\wedge}N)$$

Üçüncü Kesit

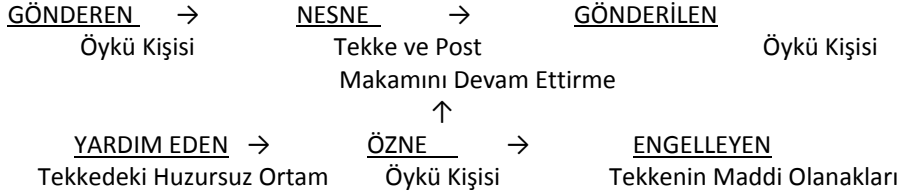
“Sanki ayağı çarıklı, yüzü yanık köylülerden biri değil de, samur kürklü bir şehzade imişiz gibi koltuklayıp Mercedes arabalara bindirerek şehir yerinde inşa ettikleri tekkeye indirdiler. Ağa, şaşırمامak elde değil. Yahu siz bu kadar parayı helalinden nasıl ve ne yoldan kazandınız da tekke binasının duvarına döşemesine sıvadınız? Yerler silme halı... Ayağın basacak olsan içine gömülecek. Duvarlar kaplama tahta. Abdest mahalleri mermerin en iyisinden. Zikire ayrılan odanın bir ucundan öteki ucu nerdeyse görünmüyor. Görmemişlik zor zanaat. Bir köşede büzülüp kaldım... Tekkenin bitişiğinde bizim hane halkı için de böyle müzeyyen bir daire – öyle diyorlar- inşa edilmiş ve hiçbir eksikliği kalmamacasına, içinin eşyası da tamam edilmiş... Şimdi de tekkeye gelecek misafirler için bir üst kat daha çıkıyorlar. Ustalar, ameleler, insanlar arı gibi çalışıyorlar... Her yanda bir çalım, bir neşe, bir hava ki kimsenin ayağı yer basacak gibi değil. O gece bize ayrılan daireye –artık kusur ise affola böyle diyeceğiz-konduk... Köyden getirdiğimiz eşyayı odalardan birinin bir köşesine yığdık. Ah o eşya... Ne kadar zavallı... Ne kadar mahzun... Ne kadar yabancı... Ne kadar garib... Ve ne kadar yerini yadırgadı. Ve tahmin olunacağı gibi bir daha tarafımızdan hiç kullanılmadı. Gerisin geri köye gönderilip ihvanın fukarasına dağıtıldı. İşte o gece... Yani dairemize konuştuğumuz gece, bir rüya gördüm. Rüyamda güya ben Hz. Muaviye olmuşum da Şam’da İslam devletinin ilk sarayını yaptırmakta imişim. Hz. Ebûzer-i Gıfarî benimle birlikte inşa edilmekte olan sarayı geziyor. Derken gezintiyi yarıda kesip, o dik, o sert, o muhkem sesi ile bana dönerek: “Bu sarayı halkın parası ile yaptırıyorsan bil ki bu bir zulümdür... yok kendi paran ile yaptırıyorsan bil ki bu da bir israftır...” dedi. Uyandım. Ter içinde kalmışım. Her bir yanımı bir titreme almış. Vücudumun bütün azaları zangır zangır sallanıyor. Hatuna seslenip çamaşır değiştirdim. Zavallının hali beni görünce benden beter oldu. Bir uzun zaman okuyup üfürdüm. Yaradana sığınıp, Hz. Peygamber’den şefaata, Efendimden himmet dileyerek başımı yeniden yastığa koydum... Bu defa Efendim himmet edip yetiştirdi. Âlem-i mânada bana şöyle buyurdu: “Hz. Ebûzer-i Gıfarî haklıdır, amma ben de haklıyım. Köyde eskinin insanlarına eski usul üzere hizmet kolay zor olan fitnenin fink attığı bu şehir yerlerinin yeni insanlarına mürşid olabilmektir. Bakalım el mi yaman, bey mi yaman.” Böylece nasıl zorlu bir imtihana çekildiğimiz ayan beyan ortaya çıktı. Kim ki bir kısmını nakledeyim ki okuyup-dinleyen ibret alsın. Başta ben olmak üzere hane halkımız da elini sıcak sudan soğuk suya vurmaz oldu. Her gece bir başka eve, her mevsim bir başka diyara konuk olduk ki, ihvanın halkası genişlesin diye imiş. Pek tabii davete icabet etmek gerektir ve de önümüze getirileni yemek gerektir diye, kuş sütü kuru üzüm ile beslendiğimizden iyice

şişmanlayıp nefes darlığı çekmeye başladım. Bu şehir yerlerinin insanlarında ne kadar çok müşkil, ne kadar çok sual var imiş. Kim bir kısmını sayayım da neler olduğu anlaşılın. Bir şu kadar param vardır, bu parayı hangi işe yatırırsam benim için daha hayırlı olur? –En fazla sorulan sual bu-. Müslümanın sağcısı solcusu olur mu? Gelinimiz, damadımız fazla çocuk sahibi olmak istemezler; bunun dahi türlü türlü yolları icad olunmuştur, bütün bunlar tatbik edilse caiz midir? İmal ettiğimiz mallardan satılmayıp elde kalmış ve de eskimiş bir kısım vardır ki bunları zekât olarak versek doğru mudur? “Öyle bir zaman gelecek ki, insanlar kazançlarının helal mi, haram mı olduğuna bakmayacaklar artık” şeklinde bir hadis-i şerif vardır. Bu zaman gelmiş midir? Piyasada satılan birtakım yağlar vardır ki margarin derler, bunlar domuz yağı karışmıştır diye şaibe altındadır, bunları alıp yemek uygun mudur? Kadınlarımız, kızlarımız şöyle mi örtünsünler, böyle mi örtünsünler? Artık tababet ilerlemiş, bir insanın kalbi diğerine nakledilir olmuştur. Bu sırada iman nakli de vuku bulur mu? Şehrimizde Allah’a şükür ulu şeyhler vardır ki, bir mesele hakkında kimi şöyle buyurur, kimi böyle buyurur; siz dahi bu hususta ne buyurursunuz? Evvelce söylenmiş idi. Benim ilmim azdır diye. Hatta o ilk gece Efendime bu sebeple ne kadar yalvardım, ne kadar gözyaşı döktüm. Ancak zaman geçer ve olacak olur denilmiş. Olanda da hayır vardır denilmiş. Bunaldım. Demek bunalmamda hayır var idi. Çünkü iş sonunda döndü dolaştı siyaset kapısına dayandı. İhvanın ileri gelenleri yapılacak seçimlerde filan partiye destek vermek isterlermiş. Ve çokları da partinin liste başlarına çoktan yazılmışlar imiş. Denildi ki bu partinin başkanı da gelsin, hiç olmazsa Efendimizin bir kaşık çorbasını içip elini öpüversin; her neresinden bakılırsa bakılsın bu işte sayısız faydeler vardır, hem tekkemizin itibarı artar hem ihvanın işleri daha bir yoluna girer. O gece partinin başkanı birkaç adamı ile birlikte gelip beni edecekti. Şöyle çıkıp bir tekkeyi dolaşıverdim. Tıpkı Hz. Muaviye ile Hz. Ebûzer-i Gıfârî’nin sarayı dolaştıkları gibi. Bir hazırlık bir hazırlık, dersin cennetten haber gelecek. Bir boy aynasında kendimi gördüm. Sarıklı, cübbeli, sakallı, heybetli bir adam. Lakin artık gün görmemekten olacak çehresi iyice beyazlamış, yanakları pembeleşmiş. Ellerime baktım, tombul tombul olmuş. Aynada bakarken kendime, nasıl bir fütihat olmuş ki, kalbimin içini görüverdim. Orada ne gördüm, onu burada söyleyemem. Hal ehli bilir. Cübbemi çıkardım, yavaşça sarığımı yere koydum. Tekkeden çıkıverdim. Ardımdan “Efendi sırroldu” demişler. Kerametlerimi anlata anlata bitiremez olmuşlar. Öyle ki bunlardan bir kısmını kitaplara yazıp, ciltleyip satar olmuşlar. Lakin bütün bunlar fitneyi durduramamış. Herkes birbirine soruyormuş: “El kimde?..” Allah’tan korkmayıp “El bende “ diyenler olduğu gibi, bunu kabul etmeyenler de olmuş. Bizim bir tekkeden, birkaç tekke daha doğmuş” (Kutlu, 2019:17-22).

Üçüncü Kesitin Çözümlemesi: Öznenin Post Makamından Ayrılması

Özne, üçüncü kesitte bulunduğu tekke ortamından ve insan ilişkilerinden rahatsızdır. Efendî’siyle yaptığı sözleşmeye sadık kalmak için biraz daha sabreder ancak durumda bir değişiklik olmaz hatta işler daha da kötüye gider. Özne, tekkeyi ve post makamını bırakmaya karar verir. Bir gece tekkeyi terk ederek ansızın ortadan kaybolur, “sır” olur. Bir başka ifade ile özne, şehirde zenginlik ve gösteriş içinde derdi tamamen dünya olan insanları irşat etmemenin güçlüğüne hatta kendi harcı olmadığını anlayarak “sır” olmaktan başka çare bulamaz.

Üçüncü kesitin eyleyenler şeması şu şekildedir: Gönderen, gönderilen ve özne işlevini, öykü kişisi, anlatı izlencesi olarak bakıldığında ise eyleyenler genelde önceki kesitlere benzer. Anlatı izlencesinde gönderen, gönderilen ve özne işlevini, öykünün kahramanı; yardım eden işlevini, tekkedeki olumsuz ortam; engelleyen işlevini, tekkenin maddi olanakları üstlenir. Nesne, tekke ve post makamını sürdürmedir. İkinci kesitin eyleyenler şeması şu şekildedir:

Üçüncü kesitle birlikte anlatının dördüncü ve son evresi olan “tanınma ve yaptırım” evresine gelinir. “Eğer özne, arzu edilen nesneyi elde etmişse ödüllendirilecek, tersi durumunda cezâlandırılacaktır”(Uçan, 2016:116). Özne, son kesitte kendisini huzurlu hissetmediği için tekkeyi ve post makamını bırakır. Efendi’siyle yaptığı sözleşmeye sadık kalmadığı için cezalandırılır.

Özne üçüncü kesitte nesnesinden ayrılır, özne ile nesne arasında ayrışım durumu vardır. Bu ayrışım durumu göstergibilimsel olarak şu formülle gösterilir:(Ö^N)
Üçüncü kesitte, öznenin yaşadığı dönüşüm, dönüşlü bir dönüşümdür.

$$E^d: (\text{Ö}^N) \Rightarrow (\text{Ö}^N)$$

1.1.3 Anlatı ve Mekân (Uzam) İlişkisi

Sır adlı öykünün mekânsal kurgusu, öznenin yaşam ilkeleriyle ilintilidir. Öyküde mekân temel olarak köy ve şehir olmak üzere ikiye ayrılır. Özne kendi yaşam ilkelerine uygun olan mekânlarda mutlu; yaşam ilkelerine uygun olmayan mekânlarda ise mutsuzdur.

Öznenin yaşam ilkelerine uygun olan mekânsal ögeler

Özne, yaşam şartları zor olan bir köyde yaşar: Mutludur.

Özne, eski bir evde yaşar: Mutludur.

Özne, çiftçidir ve tarlada çalışır: Mutludur.

Öznenin yaşam ilkelerine uygun olmayan mekânsal ögeler

Özne, yaşam şartları kolay olan bir şehirde yaşar: Mutsuzdur.

Özne, lüks bir evde yaşar: Mutsuzdur.

Özne, gününü çok rahat bir tekkede geçirir: Mutsuzdur.

1.1.4 Anlatı ve Zaman ilişkisi

Sır adlı öyküde zaman tarihsel olarak belli değildir. Öykü, öznenin yaptığı eylemlerden çıkarımlara göre bir yaz gecesi adı belirtilmeyen köyde başlar, öznenin tekkeyi ve postluk makamını devralmasıyla gelişir, öznenin bir gece ansızın tekkeyi ve postluk makamını terk etmesiyle sona erer. Öyküdeki olaylar artsüremli olarak anlatılır.

1.1.5 Temel Anlatı İzlenesi

Anlatı İzlenesinin Evreleri		Anlatı İzlenesinin Kipliği
Eyletim Evresi	Gönderen özne ile sözleşme yaparak tekkeyi ve post makamını, özneye bırakır.	Mecbur Olmak
Edinç Evresi	Öznenin tekkeyi ve post makamını sürdürmesi için özneye “ev”, “tekke binası” ve maddi olanaklar sunulur.	Yapabilmek
Edim Evresi	Özne tekkeyi ve post makamını istemeyerek sürdürür.	Yapmak
Tanınma ve Yaptırım Evresi	Özne gönderenle yaptığı sözleşmeye sadık kalamayarak tekkeyi ve post makamını bırakır, cezalandırılır.	

Temel Anlatı İzlenesi Ai: ÖVN →Ayrışım durumu, başarısızlık.

Temel Anlatı İzlenesi : Efendi’yle yapılan sözleşme
 Özne : Öykü Kahramanı
 Nesne : Tekkeyi ve post makamını sürdürme

1.2. Söylem Düzeyi

“Söylem düzeyinde, anlatı düzeyindeki eyleyenlerin nasıl oyuncu hâline geldiği gözlemlenir. Anlatı düzeyinde sadece eyleyenler dikkate alınırken, söylem düzeyinde etiyle, kemiğiyle, karakteriyle bir figür, görünen, elle tutulan bir varlık olarak oyuncular ve bu oyuncuların izleksel rolleri açığa çıkarılır”(Uçan, 2016:217-218). Söylem düzeyinde anlatıda yer alan oyuncuların kurgusal özellikleri irdelenir.

Sır adlı öyküde kişi sayısı azdır. Öykünün tamamına hâkim olan özne, öykünün başkişisidir ve öyküde adı belirtilmemiştir. Öznenin kişisel özellikleri, öykünün ana izleksel rolüyle uyum sağlamaktadır. Özne, köyde yaşamakta, kendi emeğiyle geçinmeyi düstur edinmiş, başkalarının hakkına saygılı, kalp kırmayan, iyi niyetli ve olumlu bir kişiliktir. Öznenin öykünün söylem düzeyindeki zayıf yönleri, maddi imkânlarının yetersizliği ve eğitim seviyesinin olmayışıdır. Efendi (mürşit) öznenin zayıf yönlerini bilmesine rağmen tekkeyi idare etme ve post makamına geçme gibi bir görevi

verir. Bu durum anlatıda zıtlığı öne çıkarır ve öykünün söylem düzeyinin bu zıtlıklar üzerine kurulduğunu göstermesi bakımından önemlidir. “(Greimas’a) O’na göre, dünyanın, evrenin, insanın ve nesnelerin bizim için bir biçim olabilmesi için “farklılıklar”ı algılamak gerekir. Farklılıkları algılamak ise aynı anda mevcut iki nesneterimi kavramaktır; terimler arasındaki ilişkiyi kavramak ve bunları birbirine bağlamaktır” (Uçan, 2016:105-106). Özne, anlatı boyunca bu zıtlıklarla sınanır. Öyküde öznenin adının belirtilmemesi de öykünün ana izleksel rolüyle uyuşur. Çünkü özneye verilen görev tekkenin postuna oturmaktır. Bu görevde olan kişiler genellikle adlarıyla değil ünvan ve lakaplarıyla tanınır. Öznenin bütün bu özellikleri göstergebilimsel olarak yerdeşlik oluşturarak öykünün söylem düzeyine katkı yapar. Öykünün eyleyenler işlevinde, gönderen rolünü üstlenen Efendi hakkında bilgi kısıtlıdır. Efendi, tekkeyi ve post makamını özneye devredip öyküden çekilir. Aynı şekilde tıpkı öznedeki olduğu gibi Efendi’nin de adı belirtilmez. Efendi, öyküde herkes tarafından sevilen, saygı gören ve sözlerine uyulan olumlu bir kişiliktir. Efendi, öznenin görünürde olumsuz zannedilen özelliklerini bilerek bu görevi ona verir. İhvanın bazıları bu sırlı durumu dünyevîleşmeleri sebebi ile anlayamamış ve bu durumu yadırgamıştır. Bu görevin öykü kişisine verilmesinde bir hikmet gören ihvan da vardır. Çatışmaya dayalı bu durumlar öykünün ana izleksel rolüyle Efendi’nin özelliklerinin keşiştiğini bize gösterir.

Öyküde, Efe Kadir ve genel bir grubu ifade eden şehirli ihvanlardan söz edilir, ancak onların betisel özellikleri üzerinde fazla durulmaz.

Oyuncular	İzleksel Roller
Öykü Kişisi	“maddi imkânları kısıtlı olmasına rağmen emeğiyle geçinmek isteyen”, “başkasından maddi yardımı hoş görmeyen,” “insanlara karşı saygılı”, “iyi niyetli” “ilmî seviyesi kısıtlı olan” “bütün sıkıntılara karşın tekkeyi ve post makamını sürdürmeye çalışan”
Efendi	“öznenin eksikliklerine rağmen, tekkeyi ve post makamını özneye devreden”, “sözü dinlenir”, “saygı duyulan”
Efe Kadir	“kavgayı seven, başkasının hakkına saygı duymayan”
Şehirli İhvan Grubu	“tekkeyi şehre taşımak isteyenler”

2. Mantıksal-Anlamsal Düzey/Derin Düzey

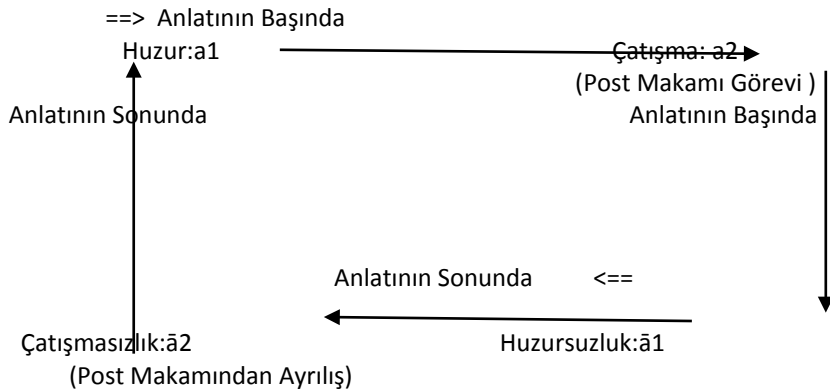
“Mantıksal-anlamsal düzey bir metni anlamlandırmanın en derin en soyut düzeyidir” (Kolcu, 2015:280). Anlatı ve söylem düzeylerinde anlatılan ilişkileri düzenleyen mantık nedir? (Uçan, 2016:121) sorusunun cevabı aranır. Özne, yaşamını sürdürmek için, fiziki mücadelenin ağır bastığı bir yaşam tarzında yer almasına rağmen hayatından memnundur ve yaşam şeklinde değişiklik istemez. Özne, hem kendisiyle, hem de topluma barışık bir insan olup sorunlara kavgasız çözüm yolları arayan bir tutum sergiler. “Baktım su azaldı... Şeytandır insanın kanında gezer derler ya, öfke kabarmaya başladı bende. Bizden sonra su sırası Efe Kadir’in; Hanaltı’nda fasulye tarlası var... ne yapar eder, bir çeyrek, on dakika çalar suyu... Yahu bu insanoğlu niye böyledir... Şimdi

gitsem dalaşacak olsan, altı üstü bir çeyrek su... Bir çeyrek su ama mevsim o mevsim ki bir çeyrek suya millet birbirini kurşunlayacak vaziyete gelmiş...”(Kutlu, 2019:7).

Öznenin yaşamında değişikliğe neden olan durum kendisine verilen “posta geçme” görevidir. Bu görevle birlikte öznedeki çatışma dönemi başlar. Sır adlı öykünün zıtlıklar ve çatışmalar üzerinde kurulduğunu önceki bölümde belirtmiştik. Özne, iki türlü çatışma yaşar. Birincisi, yaşam kendi ilkelerini sorguladığı çatışma ikincisi ise toplumla yaşadığı çatışmadır. “Greimas’a göre, derin yapıyı oluşturan da, aslında insanın bireysel ve toplumsal varoluş sorunlarıdır”(Erkman-Akerson, 2005:148). Özne toplumla yaşadığı çatışmalara çözüm bulabilirken, kendi ilkeleriyle olan çatışmalarda sıkıntılar yaşamaktadır. Özne, post makamına geçtiğinde kendisine “edinçler” sunularak maddi refaha ulaşır ve hayatının en müreffeh dönemini yaşar ancak bu kez de ilkeleri açısından kendini sorgulamaya başlar. Çünkü özne kendi emeğiyle değil de ihvanların yardımıyla yaşamını idame ettirdiği için ister istemez onların “koşullarına” uymak zorunda kalır. Bu durum ise onu rahatsız etmektedir. Özne kendi ilkelerine yaklaştığında huzurlu olur, ilkelerinden uzaklaştığındaysa çatışma yaşar. Özne bu çatışmadan kurtulmak için kendine verilen “posta geçme” görevini bırakarak gelişkiden kurtulur.

A.J. Greimas derin düzeyde, bir anlatının temel mantığını şema şeklinde gösteren bir kare, göstergebilimsel bir dörtgen sunar. Bu dörtgeni şöyle tanımlar: Göstergebilimsel Dörtgenden herhangi bir anlamsal kategorinin mantıksal eklemlenişinin görsel sunumunu anlıyoruz(Uçan, 2016:124). Göstergebilimsel dörtgen en az iki kelime arasındaki karşılıklı ilkesine göre incelenir.

Özne, anlatının başında huzur:a1’dedir. Özneye gönderen tarafından post makamına geçme görevi:a2 verilir. Öznedeki çatışma başlar ve özne, huzursuzluk: ā1’e geçiş yapar. Özne anlatının sonunda, çatışmadan kurtulmak için çatışmasızlık: ā2’ye geçiş post makamından ayrılarak huzur:a1’e geri döner. Göstergebilimsel dörtgende şu şekilde gösterilebilir.

Sonuç

Greimas'a göre anlamlama, farklılıkların ortaya konması ile mümkün olur. Çözümlemede metin; yüzeysel ve derin yüzey olmak üzere incelenmiş, öykü kesitlere ayrıldığında ilk kesitte öykü kişinin olmak kipliğinden mecbur olmak kipliğine geçtiği görülmüştür. Öyküde kendi durumundan memnun olan kişi görev üstlendiğinde değişim yaşamaya başlamıştır. İkinci kesitte özne, yapabilmek kipliği içinde edinçler vasıtasıyla edimlere kavuşmuştur. Üçüncü kesitte özne nesnesinden ayrılır. Son evrede ise özne nesne ile bütünleşemediği için bir anlamda cezalandırılmıştır. Öykü kişisi kendini huzursuz eden bütün kazanımlarını terk ederek sıralır. Öykünün söylem düzeyinde ise Efendi hâkim olamayacağını anladığı kitlenin selameti için son bir hamle ile zahirde yeterli olmayan ancak kendini muhafaza etme noktasında direnç sahibi özneyi (öykü kişisi) sorumlu yapmıştır. Öyküde şehirli ihvanın değişim beklentisi o kadar güçlü ve otorite tanımaz hâle gelmiştir ki kendini korumayı hedeflemiş özne de bu beklentilerin önünde duramamış ve mekânı çaresiz terk etmek zorunda kalmıştır.

Mustafa Kutlu'nun Sır adlı öyküsü, hayatı tanımlama ve yorumlama bakımından insanın ne kadar farklı anlayışlara sahip olduğunu ve bunların da ne tür çatışmalara müsait olabileceğini göstermesi bakımından da dikkate değerdir. Her ne sebeple gerçekleşirse gerçekleşsin çatışma yaşayan insanın farkındalığı artacak böylece insan, huzursuzluğunun sebeplerini görebilecektir.

KAYNAKÇA

- ERKMAN-AKERSON, Fatma (2005) Göstergebilime Giriş, Multilingual Yayınları, İstanbul
- KIRAN, Ayşe(EZİLER)-Zeynel, Yazınsal Okuma Süreçleri, Seçkin Yayıncılık, 4.baskı İstanbul.
- KOLCU, Ali İhsan (2015) Edebiyat Kuramları, Salkımsöğüt Yayınları, 4.baskı, Erzurum
- KUTLU, Mustafa (2019) Sır, Dergah Yayınları, 23.baskı, İstanbul.
- MORAN, Berna (2014) Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İletişim Yayınları, 25.baskı, İstanbul.
- ÖZTOKAT, Nedret Tanyolaç (2005) Yazınsal Metin Çözümlemesinde Kuramsal Yaklaşımlar, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- RİFAT, Mehmet (2014) Göstergebilimin ABC'si, Say Yayınları, 4.baskı, İstanbul.
- SIĞIRCI. İlhami, (2017) Göstergebilim Uygulamaları, Seçkin Yayıncılık, 2.baskı, Ankara
- UÇAN, Hilmi (2016) Yazınsal Eleştiri ve Göstergebilim, İz Yayıncılık, 2.baskı İstanbul
- UÇAN, Hilmi (2016) Dilbilim, Göstergebilim ve Edebiyat Eğitimi, İz Yayıncılık, 2.baskı İstanbul.